

ȘERBAN PAPACOSTEA

(25.06.1928 – 6.04.2018)

Academicianul Șerban Papacostea s-a născut în București, la 25 iunie 1928, într-o familie care a construit intens istoria politică și intelectuală a României secolului XX. Unchiul marelui istoric, Victor Papacostea, a fost refondatorul Institutului de Studii Sud-Est Europene (după asasinarea lui N. Iorga) și acela care a creat revista „*Balcenia*”, o vreme cea mai importantă publicație europeană pe această problematică și al cărei standard științific, în țară, nu a putut fi depășit nici astăzi. Unchiul Cezar Papacostea a constituit un reper obligatoriu în istoria studiilor clasice românești. Un alt unchi, Alexandru Papacostea, mort tânăr, autor al consistentului dar prea puțin cunoscutului volum „*România politică*”, poate fi considerat drept inițiatorul în țara noastră a ceea ce, astăzi, îndeobște numim *știință politică*. Tatăl, Petre Papacostea, a ales cariera politică: membru în guvernele interbelice ale Partidului Poporului (1920-1921 și 1926-1927) și secretar politic al Mareșalului Alexandru Averescu (până la moartea acestuia, în 1938), de trei ori prim ministru al României. O familie din care au mai făcut parte scriitorul Vintilă Horia (exilat în Spania din motive politice și laureat al premiului *Goncourt* în anul 1960 pentru literatură), cercetătoarea Cornelia Papacostea Danielopol, lingvista de excepție Michaela Ghițescu, director al revistei „*Memoria*”, latinistul Gheorghe Ceaușescu (fără nicio legătură de rudenie cu familia dictatorului), bizantinistul Șerban Nicolae Tanașoca, director multă vreme al Institutului de Studii Sud-Est Europene al Academiei Române.

În casa din strada Caragea Vodă 19, în care a locuit întreaga viață, Șerban Papacostea a cunoscut, datorită poziției familiei sale, tot ceea ce a însemnat elită politică și intelectuală interbelică românească: prim miniștrii Alexandru Averescu, Octavian Goga, Nicolae Rădescu, pe Gheorghe Brătianu, Mihail Manoilescu, Constantin Argetoianu, Ioan Lupaș. Câțiva pași, pe aceeași stradă, despărțeau locuința familiei Papacostea de acelea ale lui Iuliu Maniu și Constantin I.C. Brătianu. Nu mai este de mirare, prin urmare, gustul pentru istorie și pentru analiza logică a proceselor ei, deschis tânărului învățăcel de către personaje ce și-au luat locul binemeritat în manuale și monografii.

În 1949, cu mari greutăți datorate tocmai acestui trecut, Șerban Papacostea și-a finalizat studiile universitare la Facultatea de Litere și Filosofie a Universității din

București. Până în 1948 fusese încurajat în drumul ales de către Gheorghe Brătianu, cel care a avut premoniția de a percepe, chiar de la bun început, valoarea și talentul aceluia care va deveni, decenii mai apoi, cel mai important istoric al țării.

Cu certitudine, Șerban Papacostea și-ar fi pregătit riguros lucrarea de licență și ar fi urmat sfaturile lui Gheorghe Brătianu și ale lui Andrei Oțetea, alt mentor spiritual al său. Câteva luni după absolvire, în martie 1950, însă, a făcut cunoștință cu realitățile dobrogene dintr-o postură obișnuită pentru vârfurile acestei țări. Într-o colonie de muncă, la Capul Midia, Șerban Papacostea a dat obolul său la construirea Canalului Dunăre-Marea Neagră, cel mai sinistru cimitir al elitelor românești necomuniste. O ironie a sorții - care i-a întărit convingerea profundă și permanentă privind incapacitatea sistemului totalitar comunist de a subzista - a făcut ca unul dintre colegii de muncă, din lagăr, ai tânărului absolvent Șerban Papacostea să fie chiar Gheorghe Cristescu, primul președinte al Partidului Comunist din România.

Eliberarea din gulag nu i-a adus și reabilitarea: abia în 1956 a reușit să-și susțină examenul de licență și, câteva luni după aceea, în 1957, prin generozitatea și curajul lui Andrei Oțetea, director al Institutului de Istorie din București, a fost angajat cercetător la acest Institut (după o scurtă trecere, în 1951-1952, când a fost repede epurat, pe motive politice). „*Un cuib de reacționari*”, așa definea Șerban Papacostea, cu profundă recunoștință și cu umorul care l-a însoțit toată viața, locul acesta unde i-a întâlnit pe cei mai mari istorici ai țării, aceia care nu pieriseră în închisori: Nicolae Bănescu, P.P. Panaitescu, C.C. Giurescu, Ilie Corfus, Maria Holban.

Având interdicție de a ieși din țară, Șerban Papacostea a compensat acest handicap major în cercetarea științifică prin investigații minuțioase și analize de excepție în arhivele din diversele orașe ale țării și în bibliotecile la îndemână. Rezultatele - cele pe care le cunoaștem astăzi - l-au făcut să fie considerat, de cea mai mare parte a specialiștilor, drept cel mai important medievist pe care l-a dat această țară.

În 1968 și-a susținut, sub coordonarea lui Andrei Oțetea, teza de doctorat, *Oltenia sub austrieci (1718-1739)*, tipărită pentru prima dată în 1971. Tot în 1968, pentru prima dată (și singura, până în 1990), i s-a acceptat un stagiu de documentare de șase luni în Polonia. La Cracovia și Varșovia, destinul i-a hărăzit evenimente politice și sociale de amploare, de contestare violentă a regimului, ce au premers amplele greve politice de la Marea Baltică, din 1970. O dată în plus, convingerea privind șubrezenia regimurilor comuniste i-a fost întărită: într-o dezbatere publică, la Institutul de Istorie „N. Iorga”, academicianul Florin Constantiniu recunoștea că Șerban Papacostea îi prezisese, cu argumente logice indubitabile, sfârșitul comunismului încă din 1957.

Până în decembrie 1989, deși nu i se permitea participarea la congrese și sesiuni științifice peste hotare, Șerban Papacostea a devenit autoritate incontestabilă - inclusiv internațională - în probleme legate de evoluția spațiului românesc în secolele XIII-XIV, de cea a zonei Mării Negre și a domniei lui Ștefan cel Mare. Alături de cea mai înaltă ținută științifică, o aură de infaibilitate profesională puțin cunoscută printre colegii săi, Șerban Papacostea a devenit, în timp, și un reper moral inconfundabil în contextul agoniei regimului totalitar. Teoria

refuzului colaborării, cu implicațiile personale și profesionale din cele mai neplăcute, a fost unanim apreciată, deși nu însușită în totalitate, de către colegi și prieteni. În decembrie 1989, fără nici un fel de contestare, ca unul dintre cele mai normale și așteptate gesturi reparatorii, Șerban Papacostea a fost ales, în unanimitate, director al Institutului de Istorie „N. Iorga” din București, pe care l-a condus până în 2001.

Verticalitatea morală puțin obișnuită în societatea românească, limpezimea proiectului managerial, încrederea necondiționată acordată tinerilor, deschiderea totală către instituțiile europene, condamnarea fără echivoc a imposturii și a amestecului politicului în știință au transformat Institutul de Istorie „N. Iorga” și pe directorul său, Șerban Papacostea, într-unul dintre cele mai importante centre ale istoriografiei europene, legând actualitatea de tradiția directoratelor lui N. Iorga (1937-1940) și Gheorghe Brătianu (1941-1948). Istorici renumiți - din țară și din străinătate -, diplomați, lideri politici (de la Ilie Verdeț la Corneliu Coposu), reprezentanți ai instituțiilor europene, toți au trecut în acest deceniu pragul cabinetului directorial iar activitatea științifică - editarea de volume, reviste, diverse publicații, organizarea de reuniuni, simpozioane și conferințe - a căpătat o asemenea amploare încât Institutul de Istorie „N. Iorga” se transformase într-un veritabil centru științific european.

Tinerii absolvenți au constituit o preocupare profesională permanentă și intensă pentru Șerban Papacostea - o generozitate ireală ce a venit din convingerea profundă asupra Binelui și din atașamentul necondiționat față de corectitudine morală și profesionalism indubitabil.

În 1991, Șerban Papacostea a fost ales membru al Academiei Române, iar din 1996 al Academiei Ligure de Științe (din Italia), al doilea român în acest ultim for științific, după Gheorghe Brătianu. În 1996, a devenit profesor al Facultății de Istorie și Științe Politice a Universității „Ovidius” (unde a funcționat până în 2006) și, tot din același an, al Universității din Freiburg (Germania).

Șerban Papacostea a reprezentat un moment de referință în dezvoltarea cercetărilor românești și europene privind istoria și civilizația spațiului Mării Negre. A publicat, pe această temă, volume, articole și studii științifice și politice în reviste de specialitate și în presa din țară și din Germania, Marea Britanie, S.U.A., Franța, Italia, Elveția, Austria, Israel, Grecia, Polonia, Ungaria, Rusia, Bulgaria, Republica Moldova, a fondat și a condus în colaborare cu arheologul Petre Alexandrescu unica publicație științifică pe această temă - revista „*Il Mar Nero*” - apărută la Roma. Totodată, în 1990, Șerban Papacostea a regândit și reformulat activitățile *Comisiei mixte de istorici din România și Federația Rusă*, conducând delegația istoricilor români până în 2001. Lui i s-a datorat introducerea pe agenda de dezbateri a fiecărei reuniuni a *Comisiei* a câte unei secțiuni exclusive dedicate evoluțiilor istorice din regiunea Mării Negre. În anul 2004, Facultatea de Istorie și Științe Politice și *Centrul de studii și cercetări ale istoriei și civilizației zonei Mării Negre (secolele XIX-XXI)* - în parteneriat cu Institutul de Istorie „N. Iorga”, Academia Română și Academia de Științe a Federației Ruse - a devenit gazda, în România, a activităților acestei prodigioase *Comisii* științifice. Ultima participare oficială a lui Șerban Papacostea la o reuniune a Universității „Ovidius” din Constanța a fost legată de conducerea onorifică a delegației române

la ședința Comisiei mixte de istorici din România și Federația Rusă, desfășurată la Constanța în septembrie 2012. Și în acest moment a militat pentru obiectivele majore ale relației bilaterale: repararea traumelor istorice provocate de pierderea Basarabiei și nordului Bucovinei, recuperarea tezaurului istoric și arhivistic depozitat la Moscova în 1916, colaborarea științifică în analiza problemelor legate de evoluțiile din bazinul Mării Negre.

A participat, de câte ori a fost invitat, la reuniunile științifice „Pontica”, desfășurate de Muzeul de Istorie Națională și Arheologie din Constanța, o manifestare pentru care a avut mereu o prețuire deosebită dată de prietenii profunde care l-au legat de nume precum Petre Alexandrescu, Petre Diaconu, Mihai Irimia sau Maria Bărbulescu.

Șerban Papacostea a publicat la Constanța, la Editura Universității „Ovidius”, singura lucrare monumentală privind sinteza epocii medievale referitoare la Marea Neagră din istoriografia română, un volum care s-a bucurat de un imens succes științific și de librărie: „Marea Neagră: răspântie a drumurilor intercontinentale, 1204-1453”.

Sit sibi terra levis !

Florin ANGHEL*

---

* Florin ANGHEL: Facultatea de Istorie și Științe Politice din cadrul Universității Ovidius, Constanța; e-mail: fl_anghel@yahoo.com.